

De traditie in het economisch leven

Cobbenhagen, M.J.H.

Published in:
Maandschrift Economie

Document version:
Publisher's PDF, also known as Version of record

Publication date:
1940

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Cobbenhagen, M. J. H. (1940). De traditie in het economisch leven. *Maandschrift Economie*, 5(10), 489-496.

General rights

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright, please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

ECONOMIE

Tijdschrift voor Algemeen Economische
Bedrijfs-Economische en Sociale Vraagstukken

Vijfde Jaargang

Aflevering 10

Juli 1940

De traditie in het economisch leven

door

Prof. Dr. M. J. H. COBBENHAGEN

Traditie houdt in gebondenheid aan het verleden, het overnemen van in het verleden gewonnen inzichten en waarden. Wanneer men het oude en het nieuwe als tegenstellingen ziet, dan betekent traditie een rem, die het nieuwe belet zich geheel uit te leven. Ziet men echter het vernieuwingsproces als een onderdeel van een levensproces, dan vallen bij een vernieuwing wel oude, overleefde bestanddelen uit, maar er worden tevens oude behouden, die, met de nieuwe verenigd, een nieuwe levensfase vormen: het oude en overgeleverde is dan een noodzakelijk en wezenlijk bestanddeel van het nieuwe geheel. Het lijkt, alsof de traditie in het eerste geval alleen maar een negatieve betekenis heeft. Toch is dit niet noodzakelijk. Het remmen kan van een positieve betekenis zijn, wanneer, zoals dat bij de economische doelstellingen het geval is, het nieuwe, aan zich zelf overgelaten, buiten de perken groeien zou, die, van uit hoger doeleinden gezien, moeten geëerbiedigd worden. Het hangt er dus eigenlijk van af, hoe breed en ruim men het vernieuwingsproces ziet.

Onder beide opzichten willen we de betekenis van de traditionele elementen in het economische leven nagaan. We nemen derhalve de traditie in de opbouwende zin en schakelen derhalve die overgeleverde elementen uit, die inderdaad alleen maar negatief werken, al komen ook deze elementen in het economische leven voor. Niet bedoeld wordt derhalve de lege vorm, het zinloos geworden gebruik, de aan nieuwe doelstellingen niet meer aangepaste werkwijze, de uitgeleefde schablone. Bedoeld wordt de traditie, die inderdaad nog een inhoud en vorm gevende kracht bezit en

welke voor de noodzakelijke continuïteit in de ontwikkeling niet kan worden ontbeerd.

We zullen bij onze beschouwing onderscheiden de traditionele elementen, die optreden binnen de economische organisatie van de maatschappij en van deze een bestanddeel zijn en de traditionele elementen, welke van buiten af invloed uitoefenen, als gevolg van het feit, dat het gebied van het economische, als zijnde een der vele gebieden, waarover het leven van mens en maatschappij zich uitstrekt, in de hogere cultuurgebieden is ingebouwd.

Bepalen we dan allereerst onze gedachten tot de economische organisatie van de maatschappij, op zich zelf en van binnen uit gezien. Wanneer de doelstelling gecompliceerd is, of de middelen menigvuldig zijn en vooral, wanneer doel en middelen op continuïteit zijn ingesteld, zoals dat alles het geval is bij de economische behoeftenbevrediging ener duurzame maatschappij, is een uitgebreide en goed sluitende organisatie noodzakelijk. Personen kunnen de bouwers en de leiders der organisatie zijn, maar de continuïteit eist, dat hun inzichten omtrent doelstelling en verwerkelijking een concrete en systematische realisering vinden in een organisatie, welke boven de wisselvalligheid, waaraan elke persoon bloot staat, verheven is. Dat wil natuurlijk niet zeggen, dat een eenmaal geschapen organisatie geen veranderingen zou nodig hebben in haar onderdelen of zelfs in haar geheel: maar wel, dat elke verandering in een organisatie haar verwerkelijking zal moeten vinden. Men zou onveranderlijkheid van doel, middelen en concrete omstandigheden van tijd en plaats moeten aannemen, wilde men een voor altijd geldende organisatie in het leven roepen. Naargelang deze factoren meer of minder aan veranderlijkheid onderworpen zijn, is de organisatie meer of minder aan wijzigingen onderworpen. Het algemene doel der economische organisatie is wel steeds hetzelfde: de behoeftenbevrediging van de leden der maatschappij. Maar dit algemene doel is voor een dergelijke organisatie niet bepaald genoeg: het moet geconcretiseerd worden en het is in deze concretisering aan omstandigheden gebonden en zodoende dus veranderbaar. Ook de middelen zijn veranderlijk. De economische organisatie is derhalve aan inhoudsveranderingen onderhevig. Deze veranderingen met volledige consequentie te voltrekken, is echter heel wat bezwaarlijker dan

te constateren, dat veranderingen noodzakelijk zijn. Een eenmaal gevestigde organisatie toch ontwikkelt een eigen, innerlijke weerstand tegen veranderingen van ingrijpende aard. Ook al kan die weerstand de verandering niet blijvend tegenhouden, toch kan hij de oorzaak zijn, dat deze zich niet volledig kan doorzetten, oude inhouden en vormen althans gedeeltelijk zal moeten eerbiedigen, een compromis zal moeten aanvaarden tussen het nieuwe en het oude. Het heeft eeuwen geduurd, voordat doelstelling en middelen van de kapitalistische organisatievorm zich hebben kunnen doorzetten tegen de weerstanden, ontleend aan het vóór-kapitalistische tijdperk, in. De hardnekkigheid der werkzame weerstanden bij de overgang van de ene economische organisatie naar een andere kan verschillende oorzaken hebben. De traagheid, die belet uit een sleur los te komen, waarin men in het verleden is vastgeraakt, werkt ongetwijfeld mee. Maar de diepere oorzaak moet toch gelegen zijn in een gebrek aan kracht van het nieuwe stelsel, of in een onvoldoende beleving van het nieuwe stelsel, of in een nog niet gedoofde levenskracht van het oude stelsel, welke misschien juist gaat opleven door de aanval, die door het nieuwe wordt uitgeoefend.

Wanneer men nu wil beoordelen, of een nieuwe economische organisatievorm, waarin men toch nog verschillende elementen, die ook in een voorafgaande vorm bestonden, meent te herkennen, zich heeft doorgezet of niet, moet men goed onderscheiden tussen elementen, die specifiek tot een bepaalde organisatievorm behoren en derhalve bij een wezenlijke verandering in een andere organisatievorm niet mogen voorkomen en elementen, die tot elke economische organisatievorm behoren en die men derhalve, ook bij een wezenlijke verandering van economische organisatievorm, in de nieuwe organisatievorm zal terugvinden. Indien men dit onderscheid goed overdenkt, dan blijkt van hoeveel betekenis het is om zich het karakteristieke van een bepaalde economische organisatievorm goed voor de geest te halen. Het is echter niet altijd eenvoudig uit de veelheid van verschijnselen, die een bepaalde economische organisatievorm vertoont, de wezenlijke kern naar voren te halen. In een artikel: Enkele gedachten over het kapitalisme ¹⁾ is getracht dit ten aanzien

¹⁾ Economie, 3e jrg. (1937—1938), bl. 561-571.

van de kapitalistische organisatievorm te doen. In deze beschouwing zal ik me dan ook ter illustratie bepalen tot het naar voren brengen van enkele elementen, die men ten onrechte wel eens verslijt voor specifiek kapitalistische elementen en die men derhalve, weer ten onrechte, zou verwachten niet meer terug te zien in een aan het kapitalisme tegengestelde economische organisatievorm.

In de geesten van degenen, die het kapitalistische stelsel menen te kunnen typeren als „prijzen-economie” en „winst-economie” spookt wel eens het denkbeeld rond, dat prijzen en winst categorieën zijn, welke specifiek zijn verbonden met het kapitalistisch stelsel en derhalve zouden kunnen en moeten worden gemist in een anti-kapitalistisch systeem. Niets is echter minder waar. Geen enkel economisch beheer kan het zonder deze elementen stellen.

Winst als een onbeperkt en onafhankelijk doel en de prijs als de zelfstandige en vrije regulator van het economisch leven zijn ongetwijfeld categorieën, door het kapitalistische stelsel opgesteld en aan dit stelsel wezenlijk inhaerent. Maar winst als een factor der economische calculatie, als maatstaf voor het quantitatief economisch resultaat en winst als prikkel voor economische activiteit en de prijs, als middel voor economische calculatie en als instrument voor de welvaarts-politiek van de leidende organen zijn ook in de niet-kapitalistische organisatievormen noodzakelijk. Met enig voorbehoud voor de winst als prikkel der economische activiteit, kan men zelfs zeggen, dat de niet-kapitalistische, de niet aan het vrije en onbeheerste streven der individuele belangen overgelaten maatschappij de categorieën winst en prijs minstens zo sterk behoeft als de kapitalistische, zo niet in sommige opzichten nog sterker. Het voorbehoud ten aanzien van de winst als prikkel voor de economische activiteit moet worden gemaakt, omdat de geleide en geordende economische huishouding ook andere overtuigings- en dwangmiddelen heeft voor de prikkeling der economische activiteit. Dat zij de winst als prikkel geheel zou kunnen missen, is echter, gezien de realiteit en gezien ook de tot nu toe bekende ervaring met de niet-kapitalistische stelsels, weinig waarschijnlijk. Wanneer de onbaatzuchtigheid en de verantwoordelijkheid voor het gemeenschapsbelang immers niet tot het bijna bovenmenselijke zouden stijgen, zou de afschaffing van de winst als prikkel het

particuliere initiatief, dat in elk economisch stelsel hoog wordt aangeslagen, ook al moet het in de gewenste banen worden gehouden, zeer verlammen en zou een dwang en een contrôle van overheidswege noodzakelijk maken, welke voor de economische productiviteit niet gunstig zou zijn. Wat de andere genoemde functies van winst en prijs betreft, behoeft geen voorbehoud te worden gemaakt, zolang economisch omgaan met de beschikbare krachten noodzakelijk is. Een organisatievorm, die deze noodzaak zou opheffen, is in de bekende realiteit ondenkbaar. Men kan zelfs op goede gronden betogen, dat de economische calculatie, waarvoor de categorieën winst en prijs noodzakelijk zijn, in de geordende economische huishouding in belangrijkheid stijgt. Fouten in de economische calculatie wreken zich ook in de kapitalistische huishouding niet alleen op de ondernemingen, die de fouten maken, maar tevens op de concurrerende ondernemingen en zijn een verstorende factor in de conjunctuurontwikkeling. Juiste calculatie is ook in het verleden, zowel bij de grote industriële ondernemingen als bij de middenstandsbedrijven, gepropageerd en toegepast als een concurrentieregelende maatregel. Calculatiefouten hebben daar immers vaak geleid tot onbewuste prijsverknoeiing en dus unfaire concurrentie. Maar de invloed van calculatiefouten is ongetwijfeld nog veel groter in de geleide economische huishouding, omdat dergelijke fouten zich over een groter gebied kunnen uitstrekken. En wanneer bij de leiding van de economische politiek de prijzen worden gehanteerd als middel, om de economische activiteit in een bepaalde richting te stimuleren en in een andere richting te remmen, dan is het, waar het correctiemiddel der vrije prijsvorming ontbreekt, van het allergrootste belang, dat de geregelde prijzen juist zijn, d.i. de economische mogelijkheden juist interpreteren. Want, als de prijzen in hun onderlinge samenhang de weergave moeten zijn van de actuele, maar vooral van de potentiële economische realiteit, welke men tot actuele verwerkelijking wil zien gebracht, dan mogen zij geen blote nomina zijn zonder basis in de realiteit, maar moeten zij realia zijn in die zin, dat zij in de realiteit wortelen. Achter de prijzen moeten de realiteiten staan. „Leistungen sind vor Preise” zegt O. Spann: van die actuele en potentiële economische prestaties zijn de prijzen krachtens hun functie de weergave. Winst en prijs zijn derhalve elementen, die de

voorafgaande economische organisatievorm aan de opvolgende overgeeft: in die zin dus traditionele elementen, die moeten behouden blijven. Ja, nog meer. Zoals elke traditie in de goede zin van het woord een houvast is voor het heden, zo zijn ook de in het verleden bestaande prijzen een houvast en een uitgangspunt voor het heden. Elke prijsverandering knoopt aan aan de prijzen uit het verleden. Het historisch karakter van de prijsvorming is van een ontzaglijke betekenis voor de continuïteit in het economische leven. Zelfs, wanneer men van mening is, dat de totstandkoming der prijzen in een vroegere economische organisatievorm niet geheel juist is geweest, dan nog zal men het gevormde prijzensysteem als uitgangspunt moeten aanvaarden, wil men niet geheel hulpeloos staan tegenover de economische verhoudingen. Ook de werkelijke prijzen, de historische prijzen worden door de oude economische organisatievorm aan de nieuwe overgeleverd. De wijze, waarop de gewenste betrouwbare prijzen tot stand komen, kan in een nieuwe economische organisatievorm veranderen. Maar ook hier gaat deze verandering niet zo ver, of men zal overgeleverde elementen in het nieuwe aantreffen. Want de markt, als de organisatie van vraag en aanbod, zal men weer niet kunnen missen.

Ook in de economische leiding is de traditie een positief element. Niemand zal ontkennen, dat in de economische leiding en de vormen, waarin zij beoefend wordt, de sleur kan insluipen en de aanhankelijkheid aan het conventionele zonder innerlijke zin en waarde. Maar de veroordeling van dit negatieve en belemmerende element van het overgeleverde mag niet voeren tot de verwerping van alle traditie en de verheerlijking van den „homo novus”, die zogenaamd vrij is van alle traditionele banden, als den economischen leider bij uitstek. Wanneer het voordeel van een snelle evolutie of, als men wil, revolutie op economisch gebied is, dat ze mensen met een nieuwe kijk op de verhoudingen in de leidende functies brengt, dan brengt dat voordeel alleen blijvende en gunstige resultaten voort, wanneer een aan het verleden ontleende kennis en ervaring in de nieuwe leiding meesprekt. Bij de beperktheid van de individuele menselijke aanleg, zullen als regel niet alle eigenschappen in één persoon verenigd zijn, vooral, wanneer het gaat om economische leiding op grote schaal, in de grote onderneming of in de volkshuishouding.

De economische leider, als dynamische figuur, moge juist getypeerd zijn als de man van het nieuwe, brillante concept en de doorzetter van nieuwe economische combinaties, voor de blijvende verwerkelijking is degene, die het waardevolle van het nieuwe concept begrijpt en dit weet te combineren met het waardevolle van het verleden, noodzakelijk. Ook in de economische leiding van een sterk dynamische organisatie is continuïteit een levenswet. Daarom is de samenwerking van een oude en een nieuwe generatie, ondanks de botsingen, die er vaak het gevolg van zijn, of misschien juist door die botsingen, in de economische leiding noodzakelijk. Vervreemding van generaties veroorzaakt een breuk in de continuïteit, waarvan de gevolgen wellicht ooit geheeld kunnen worden, maar welke toch beter voorkomen wordt, wanneer men tenminste niet het gevaarlijke, het onzekere en avontuurlijke als een waarde op zich zelf huldigt. Onevenwichtige leiding maakt stukken en traditieloze leiding is steeds onevenwichtig.

De betekenis van de traditie, als opbouwend element in de ontwikkeling van het economisch leven, treedt wellicht nog sterker op de voorgrond, indien men het gebied van het economische beschouwt in zijn verbinding met de andere levensgebieden. Niet alle levensgebieden evolueren even snel: nieuwe opvattingen breken niet overal even snel door: de traditie is op het ene terrein sterker dan op het andere. En toch moet in de juiste orde de harmonische verbinding tussen de afzonderlijke levensgebieden gehandhaafd worden, wil men de mensheid niet storten in een chaos van onrust, onzekerheid en angstige gejaagdheid. Voor hem, die geen hiërarchie in de verschillende levensgebieden aanvaardt, en voor wien de waarden, die in de verschillende levensgebieden gelegen zijn, op gelijk niveau staan, bestaat geen objectieve norm, om de chaos te ordenen. Hij moet de ontwikkeling aan eigen lot overlaten. Ziet men de onderscheiden levensgebieden echter wel verticaal op elkaar geordend, erkent men op sommige levensgebieden het bestaan van absolute, onaantastbare waarden, in heden en verleden gelijk, dan is als objectieve norm gegeven, dat de harmonische verbinding tussen alle doelstellingen en alle strevingen beheerst en geleid moeten worden door de onveranderlijke beginselen en de onaantastbare waarden.

Deze eeuwige en onaantastbare waarden behoren tot de

schat van de traditie der mensheid en vormen daarvan het edelste en hoogste bestanddeel: zij vormen de kern van het erfdeel der vaderen, door het ene geslacht aan het andere toevertrouwd, door God de mensheid in het hart geschreven en kenbaar gemaakt. Geen nobeler taak kan de traditie hebben dan deze waarden levendig te houden en steeds weer tot gelding te brengen in de veranderende werkelijkheid op elk gebied, ook dus op het economische. Scherpe tegenstellingen kunnen hier wel eens optreden tussen deze hoge traditie en de ratio van het economische leven. Herhaaldelijk is geweest op de tendentie tot verabsolutering van het economische doel, welk verschijnsel zich wel zeer scherp openbaart in de tot een eigen zelfstandigheid geworden onderneming, indien deze althans aan haar eigen strevingen wordt overgelaten. De ratio van haar handelen wordt dan immers alleen gevonden in de consequente gerichtheid op het economische doel, i.c. het ondernemingsdoel. Tegen de verabsolutering van een dergelijk deeldoel verzetten zich de beginselen en de waarden, die krachtens hun afkomst en hun absolute gelding mogen eisen, dat de strevingen, die gericht zijn op deze deeldoelen, geremd en beheerst worden. Aan deze oude beginselen en waarden weer de gelding te verschaffen, die zij in het verleden niet altijd in voldoende mate hebben kunnen verwerkelijken, is, naar we hopen, wel de bijzondere taak en de hoge zin van de huidige tijd voor ons land.